

En flicka, född år 2000, genomgick läkarundersökningar i anledning av misstanke om sexuella övergrepp. Bland annat fråga om fadern, mot vilken misstankar riktades, som vårdnadshavare borde ha underrättats om de förestående undersökningarna

---

Anmälan

I en anmälan till JO framförde advokaten AA såsom ombud för BB klagomål mot barnkliniken vid Universitetssjukhuset MAS i Malmö samt Oxie stadsdelsförvaltning och socialjouren i Malmö kommun. Klagomålen avsåg handläggningen av ett ärende rörande BB:s dotter CC, född 2000, i anledning av en läkarundersökning som genomfördes vid barnkliniken den 7 juli 2001.

AA anförde bl.a. följande. BB och DD hade gemensam vårdnad om CC. BB fick genom en tredje person den 15 juli 2001 veta att CC, på DD:s begäran, hade genomgått en läkarundersökning den 7 juli 2001. Anledningen till undersökningen var att CC:s mor misstänkte att CC hade varit utsatt för sexuella övergrepp. BB har ”erhållit ingen eller bristfällig information i efterhand om vad som förevarit med hans barn”. BB har även, mot bakgrund av att han är vårdnadshavare, ifrågasatt om barnkliniken och socialförvaltningen genom dess jourgrupp i Malmö har agerat riktigt då de beslutat om undersökningen av CC utan att han informerats härom.

Utredning

Inledningsvis inhämtade föredraganden i ärendet upplysningar per telefon från socialsekreteraren EE, Oxie stadsdelsförvaltning i Malmö kommun. Han uppgav bl.a. följande. Initiativet till läkarundersökningen av CC togs av modern själv. Förvaltningen var inte inblandad i detta. Förvaltningen fick från socialjouren reda på att CC hade läkarundersökts den 7 juli 2001. Veckan därpå gjordes ytterligare en undersökning av CC under narkos. Efter det att båda undersökningarna hade genomförts var han i kontakt med DD som förklarade att hon hade informerat BB om undersökningarna. Han kontaktade BB den 17 eller den 18 juli 2001 och talade med honom om det inträffade.

Vidare inhämtades från barnkliniken vid MAS kopior av journalanteckningar rörande CC för tiden mellan den 1 juli och den 31 augusti 2001.

Därefter anmodades Socialstyrelsen, rättsavdelningen, att, med hänsyn till vad som framgick av anmälan till JO och upprättad tjänsteanteckning över telefonsamtal med socialsekreteraren EE, göra en utredning och yttra sig över de åtgärder som hälso- och sjukvårdspersonal vid Universitetssjukhuset MAS i Malmö hade vidtagit. I remissvaret anfördes följande.

Utredning

Socialstyrelsen har inhämtat yttrande från ställföreträdande chefsöverläkaren FF Universitetssjukhuset MAS, samt kopia av aktuella journalhandlingar.

Av handlingarna i ärendet framgår att barnet undersöktes av sekundärjourhavande läkare den 7 juli 2001 efter att barnets mor sökt akut och begärt undersökning på grund av misstanke om sexuellt övergrepp. Undersökningen visade inga tecken på yttre våld, men då den inte var fullständig kompletterades den med en undersökning av gynekolog den 12 juli 2001. Undersökningarna gav inga hållpunkter för skada på barnet, vilket muntligen meddelades barnets mor. Båda föräldrarna är vårdnadshavare. Den andre föräldern fick inte någon information om att hans dotter skulle undersökas. Man förutsatte att den medföljande föräldern skulle upplysa denne om att undersökningar skett och resultatet av dessa. Information lämnades också i efterhand av barnets mor. Ansvarig läkare informerade socialjuren per telefon den 7 juli 2001 om resultatet av den undersökning som utförts samma dag.

Socialstyrelsens bedömning

Enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken (FB) har barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Av 6 kap. 2 § andra stycket FB följer, att den som har vårdnaden om ett barn har ett ansvar för barnets personliga förhållanden och för att dess behov enligt 1 § blir tillgodosedda. Hit hör bl.a. att barnet får erforderlig hälso- och sjukvård.

För att kunna utöva vårdnaden har vårdnadshavaren, enligt 6 kap. 11 § FB, rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter.

Enligt 2 a § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) skall vård och behandling, så långt det är möjligt, utformas och genomföras i samråd med patienten. Likalydande bestämmelser finns i 2 kap. 1 § lagen (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område. När det gäller små barn skall ett sådant samråd ske med vårdnadshavaren. Vård och behandling med stöd av hälso- och sjukvårdslagen kan i princip inte ges utan den enskildes samtycke.

Av 6 kap. 13 § FB framgår att om barnet har två vårdnadshavare skall de tillsammans utöva beslutanderätten. I princip skall alltså vårdnadshavarna fatta gemensamma beslut när det gäller för barnet angelägna frågor.

Om ett barn kommer till hälso- och sjukvården med en förälder uppkommer frågan vilken skyldighet personalen har att utreda vem som är behörig att företräda barnet och besluta om insatser. Bestämmelserna i 6 kap. 13 § FB skall inte tolkas så att båda föräldrarna skall behöva delta i alla vardagliga avgöranden. Om föräldrarna inte sammanbor måste med nödvändighet den förälder som har barnet hos sig fatta de beslut som rör den dagliga omsor gen. När det gäller åtgärder inom hälso- och sjukvården måste det i många fall anses tillräckligt att samråd sker med den ene vårdnadshavaren. Man får utgå från att den vårdnadshavare som initierar vårdkontakten informerar den andre vårdnadshavaren. Samråd med den andre vårdnadshavaren bör dock ske om det finns någon särskild anledning misstänka att denne inte samtycker till behandlingen eller om det är fråga om åtgärder av ingripande beskaffenhet för barnets framtid. Finns det anledning att misstänka att den andre vårdnadshavaren skulle vara av annan uppfattning torde det därför, åtminstone vid icke akuta åtgärder, åligga hälso- och sjukvårdspersonalen att försöka närmare undersöka om så är fallet genom att exempelvis fråga den närvarande föräldern.

Hälso- och sjukvårdspersonalen vid barnkliniken UMAS får i förevarande ärende anses ha handlat utifrån sina skyldigheter att bereda den enskilde patienten god vård. Man har vidare uppfyllt sin skyldighet att göra anmälan till socialnämnden i enlighet med 71 § andra stycket socialtjänstlagen (1980:620). Barnets mor uppsökte barnkliniken akut på grund av misstanke om sexuella övergrepp. Mot bakgrund av frågans vikt torde inte ett beslut om undersökning av barnet den 7 juli 2001 kunnat vänta tills den andre vårdnadshavarens inställning inhämtats. Däremot kan viss tveksamhet råda om inte samtycke borde inhämtats från barnets far avseende gynekologundersökningen den 12 juli 2001. Ett problem i detta sammanhang är att det är barnets far som modern misstänker för övergreppen. Detta anges inte direkt av modern men framgår av hennes uppgifter i akutjournalen. Vid oenighet mellan vårdnadshavarna finns ingen möjlighet att ge den ene förälderns uppfattning företräde. Samtidigt är det barnets bästa som självfallet skall iaktas i detta sammanhang.

Den 1 januari 2000 trädde lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn i kraft. Syftet med lagen är att stärka möjligheterna att ta till vara barnets rätt om en vårdnadshavare eller någon som vårdnadshavaren står i nära förhållande till misstänks för brott mot barnet. En särskild företrädare skall under vissa förutsättningar förordnas för barnet i dessa fall. En ansökan om förordnande skall göras av åklagaren hos tingsrätten. Domstolen kan förordna interimistiskt utan vårdnadshavarens vetskap om det behövs för att barnets rätt skall kunna tas till vara.

För att en särskild företrädare för barnet skall kunna förordnas fordras att brottet är polisanmält, det räcker inte med en anmälan till socialförvaltningen. Såväl läkaren som socialnämnden, den sistnämnda åtminstone efter att ha fått kunskap om att modern hade kontakt med hälso- och sjukvården, skulle kunnat ha polisanmält brottet. Åklagaren skulle då kunnat ta ställning till om särskild företrädare skulle förordnas och ansöka om detta hos tingsrätten. Efter domstols beslut om förordnande kunde därefter den särskilde företrädaren besluta om en läkarundersökning av barnet är till barnets bästa eller ej i den aktuella situationen.

Detta ärende aktualiserar behovet av information till hälso- och sjukvårdspersonalen om den nya lagstiftningen om särskild företrädare för barn.

Frågan om vilka möjligheter en vårdnadshavare har att vidta åtgärder utan den andre vårdnadshavarens samtycke har aktualiserats alltmer, inte minst från hälso- och sjukvårdens sida. Frågan har, bl.a. av Socialstyrelsen, lyfts till departementsnivå och kommer att behandlas i den av regeringen aviserade översynen av vårdnadslagstiftningen.

Vad gäller socialförvaltningens handlande vill Socialstyrelsen framhålla följande. Det förefaller märkligt att socialförvaltningen först efter att båda undersökningarna hade genomförts, var i kontakt med modern som då förklarade att hon informerat fadern om undersökningarna. Socialstyrelsen anser att socialtjänsten redan vid kunskapen om den första undersökningen borde ha kontaktat föräldrarna, i synnerhet som det pågick en utredning av barnet med stöd av 50 § socialtjänstlagen och med hänsyn till moderns misstanke om att barnet varit utsatt för sexuellt övergrepp.

Till Socialstyrelsens remissvar fanns fogat ett yttrande av ställföreträdande chefsöverläkaren FF Universitetssjukhuset MAS, Barn- och ungdomscentrum i Malmö. Hon anförde följande.

Yttrandet är grundat på berörd överläkares och sjuksköterskas journalanteckningar och i enlighet med överenskommelse med Socialstyrelsens regionala tillsynsenhet också på muntlig information från berörd överläkare. Var god se bifogade kopior (*här utelämnade, JO:s anm.*).

Som framgår av bifogade kopior av journalhandlingar rör ärendet ett barn som undersöktes 01-07-07 av sekundärjour efter att modern sökt med barnet akut och begärt undersökning på misstanke om sexuellt övergrepp. Båda föräldrar är vårdnadshavare.

Modern hade per telefon före besöket uppmanats att kontakta sociala myndigheter vilket också gjorts.

Undersökningen gav inga tecken på yttre våld men då den inte var fullständig kompletterades den på remiss från sekundärjour med en undersökning i narkos av gynekolog 01-07-12. Undersökningarna gav inga hållpunkter för skada på barnet, vilket meddelades medföljande moder samt per telefon 01-07-07 till sociala juren av handläggande läkare.

Vid akuta besök är vi skyldiga att på förälders begäran undersöka och ev. behandla ett barn i enlighet med hälso- och sjukvårdslagen 4 §, d v s att om någon behöver omedelbar hälso- och sjukvård skall sjukvården erbjuda sådan vård. Då en förälder söker och båda föräldrar är vårdnadshavare förutsätter vi att den medföljande föräldern i enlighet med sina skyldigheter upplyser den andra föräldern om att undersökning skett och resultat. I ovanstående fall undersöktes barnet akut på begäran av en av vårdnadshavarna som då förutsätts meddela den andra vårdnadshavaren om undersökning och resultat. Skyldigheten, som föreligger enligt socialtjänstlagen 71 §, att genast till socialnämnden anmäla om vi får kännedom om något som kan innebära att socialnämnden behöver ingripa till underårigs skydd, har också fullgjorts.

Jag finner således att vi i det relaterade ärendet handlat i enlighet med våra skyldigheter och att upplysningskyldighet för orsak och resultat av besöket för den icke medföljande föräldern åligger den förälder som söker med barnet.

Härefter inhämtades från Oxie stadsdelsförvaltning kopior av bl.a. utredning, daterad den 27 juli 2001, enligt 50 § socialtjänstlagen (1980:620), journalanteckningar för tiden mellan den 18 april och den 19 juli 2001 samt rapport, daterad den 7 juli 2001, från socialjouren i Malmö avseende CC.

AA kommenterade remissvaret.

I beslut den 4 april 2003 anförde *JO André* följande.

Rättslig reglering

Socialstyrelsen har i sitt remissvar redovisat här aktuella bestämmelser rörande vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter samt hälso- och sjukvårdspersonals ansvar. Jag kan, vad gäller den rättsliga regleringen, hänvisa till den redovisningen.

Även om det inte har direkt betydelse för bedömningen i detta ärende vill jag för egen del endast tillägga följande.

Huvudregeln när det gäller förhållandet mellan en underårig och hans eller hennes vårdnadshavare är enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken (FB) att vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Vårdnadshavaren skall dock enligt stadgandet i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. När det gäller vård och behandling finns, som Socialstyrelsen har anförut i sitt yttrande, bestämmelser om att vård och behandling så långt det är möjligt skall utformas och genomföras i samråd med patienten. När det gäller små barn skall ett sådant samråd ske med vårdnadshavaren. När det gäller äldre barn kan det, mot bakgrund av föräldrabalkens bestämmelser, knappast antas att det föreligger en ovillkorlig skyldighet för hälso- och sjukvårdspersonalen att informera vårdnadshavaren i allt som rör den underårige patienten. Detta beror på vad frågan gäller och barnets mognadsgrad.

Bedömning

Kontakt med vårdnadshavare inför läkarundersökning

I förevarande fall har de aktuella undersökningarna av CC skett på begäran av CC:s mor. Det frågan gäller är om BB:s inställning till undersökningarna av CC skulle ha inhämtats. Av 6 kap. 13 § FB framgår att om barnet har två vårdnadshavare skall de tillsammans utöva bestämmanderätten. Det krävs alltså normalt gemensamma beslut i frågor som rör vårdnaden. Bestämmanderätten utövas dock av den ene vårdnadshavaren ensam när den andre till följd av frånvaro, sjukdom eller annan orsak är förhindrad att ta del i beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas. Beslut av ingripande betydelse för barnets framtid får dock inte fattas av den ene vårdnadshavaren ensam, om inte barnets bästa uppenbarligen kräver det.

När det gäller åtgärder inom hälso- och sjukvården måste det i många fall anses tillräckligt att samråd sker med den ene vårdnadshavaren. Man får utgå från att den vårdnadshavare som initierar vårdkontakten informerar den andre vårdnadshavaren. Samråd med den andre vårdnadshavaren skall dock som regel ske om det finns någon särskild anledning att misstänka att denne inte samtycker till behandlingen eller om det är fråga om mera ingripande åtgärder.

Undersökningen den 7 juli 2001

Av utredningen framgår att undersökningen av CC den 7 juli 2001 genomfördes i anledning av att DD, på grund av att hon misstänkte att CC varit utsatt för sexuella övergrepp, besökte sjukhuset akut samma dag. Av utredningen framgår vidare att det var barnets fader som DD riktade sina misstankar mot.

Undersökningen kan enligt min mening, med hänsyn till vad som i ärendet framkommit om den, inte anses ha varit av så ingripande betydelse för barnets framtid att det av det skälet var nödvändigt att inhämta faderns samtycke. Fråga uppkommer emellertid om hälso- och sjukvårdspersonalen ändå borde ha inhämtat hans inställning till undersökningen innan den ägde rum. Som framgått tidigare är huvudregeln att den ene vårdnadshavaren ensam kan utöva bestämmanderätten endast när den andre är förhindrad att ta del i beslut rörande vårdnaden som inte utan olägenhet kan uppskjutas. Vidare fanns anledning för hälso- och sjukvårdspersonalen att misstänka dels att det förelåg en intressekonflikt mellan föräldrarna, dels att barnets far kunde ha synpunkter på behovet av en undersökning av aktuellt slag.

Huruvida det var möjligt att i detta fall senarelägga undersökningen är en bedömningsfråga som personalen hade att ta ställning till utifrån de faktiska omständigheter som förelåg. FF:s yttrande ger uttryck för att sjukhuspersonalen ansåg att det var fråga om en undersökning av akut karaktär. Socialstyrelsen har beträffande den frågan anfört att ”mot bakgrund av frågans vikt torde inte ett beslut om undersökning av barnet den 7 juli 2001 kunnat vänta tills den andre vårdnadshavarens inställning inhämtats”. Det som kommit fram i ärendet ger mig, även om det i efterhand kan ifrågasättas hur brådskande undersökningen egentligen var, inte underlag för att i denna fråga göra någon annan bedömning än den

Socialstyrelsen har givit uttryck för. Jag finner således, även om det fanns anledning för hälso- och sjukvårdspersonalen att misstänka att fadern kunde ha synpunkter på att undersökningen genomfördes, inte skäl att rikta någon kritik mot personalen för att den inte efterhörde hans inställning.

Undersökningen den 12 juli 2001

Av sjukhusets journalanteckningar över undersökningen den 7 juli 2001 och vad FF anfört i sitt yttrande till Socialstyrelsen framgår att undersökningen inte visade några tecken på yttre våld. Vidare framgår det att ytterligare en undersökning behövde göras. Den undersökningen gjordes under narkos av gynekolog den 12 juli 2001, dvs. fem dagar efter den första undersökningen. Detta talar för att den inte var av akut karaktär. Det fanns därför enligt min mening inte skäl att på den grunden underlåta att inhämta BB:s inställning. Denna senare undersökning måste också anses ha varit av mera ingripande karaktär. Vidare fanns det som jag anfört ovan anledning för hälso- och sjukvårdspersonalen att misstänka att det förelåg en intressekonflikt mellan föräldrarna och att BB, särskilt mot bakgrund av att undersökningen den 7 juli 2001 inte hade visat något anmärkningsvärt, kunde ha synpunkter på behovet av ytterligare undersökning. Enligt min mening var det en sådan situation där personalen borde ha kontaktat fadern för att efterhöra hans inställning till undersökningen.

I detta sammanhang noterar jag att i betänkandet av Kommittén mot barnmisshandel (SOU 2001:72) föreslogs att frågan om vårdnadshavares möjlighet att ensam besluta om vård och behandling av barnet när barnets föräldrar gemensamt har vårdnaden skulle behandlas i översynen av 1998 års vårdnadsreform. Regeringen beslutade i juni 2002 att tillsätta en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utvärdera 1998 års reform om vårdnad, boende och umgänge (dir. 2002:89).

Övrigt

När det gäller Oxie stadsdelsförvaltnings och socialjourens i Malmö kommun agerande föreligger, med hänsyn till vad som framgår av de handlingar som har inhämtats från stadsdelsförvaltningen och vad EE har uppgett, inte skäl till någon kritik från min sida. Jag har vid den bedömningen bl.a. beaktat att läkarundersökningarna inte har initierats av socialtjänsten utan att initiativet till undersökningarna kom från DD själv.

Vad AA i övrigt har anfört föranleder inte något uttalande eller någon annan åtgärd från min sida.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i det ovan anförda.